CONDUCTING THE DIALECTAL SURVEY IN THE LOWER SPACE OF BISTRIȚA VALLEY

Florentina Camelia Crețu

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In the present study we try to structure the main methods used in the linguistic survey for collecting dialectal material from the lower area of Valea Bistriței. At the same time,we take into account the difficulties that arose during the investigation and the ways to solvethem. The paper also includes data on the interviewer, the people questioned, the locations wherethe survey was applied and the way of completing the questionnaire.

Keywords: dialectal survey, methods, interviewer, interviewee, questionnaire.

În cele ce urmează se va face o scurtă prezentare a ansamblului de componente ce stau la baza unei cercetări lingvistice a unui grai într-un spațiu delimitat atât geografic, cât și lingvistic, componente definite ca anchetă dialectală[1]. Demersul cercetării a fost mai întâi de toate un exercițiu de interacțiune cu locuitorii ariei stabilite pentru identificarea particularităților de realizare a unei lucrări mai ample, ce își are bazele în contactul direct al anchetatorului cu locuitorii, numiți în cadrul anchetei subiecți vorbitori. Acest exercițiu menționat anterior s-a cristalizat într-un produs brut, exploatabil odată transcris fonetic și generos pentru multiple interpretări în compartimentele mari ale lingvisticii: fonetică, lexic, morfologie și sintaxă.

Zona de cercetare a fost selectată având în vedere atlasele lingvistice[2] anterior realizate în zona Moldovei. Ținând cont atât de localitățile cu istoric lingvistic, cât și de cele absente în rândul punctelor de anchetă vizate de lucrările de specialitate, am stabilit ca areal de cercetare extremitatea inferioară a Văii Bistriței până la gura de vărsare în Lacul de acumulare Izvorul Muntelui. Pentru o diversitate vizibilă, ancheta a fost inițiată atât în județul Neamț, cât și în județul Suceava, consultând istoricul zonei, în special geografie și populație. Așadar, punctele de anchetă au fost în număr de 36, în limitele a cinci mari localități, situate de-a lungul râului Bistrița.

Metode

Ținând cont de posibilitățile de realizare ale anchetei dialectale, în speță ancheta directă și cea indirectă, considerăm că cea mai potrivită cale de a cunoaște ansamblul de

[1] *Ancheta dialectală* este modul cel mai simplu dar și cel mai sigur de a ajunge la realitățile dialectale dintr-un spațiu dat, în scopul întocmirii unor documente de natură științifică precum atlasele dialectale, glosare, monografii, hărți sau culegeri de texte. Conform Magdalenei Vulpe (TDR, p. 13), cercetarea dialectelor trebuie să urmeze trei stadii care-i definesc funcționalitatea. Așadar, prima etapă este culegerea realităților lingvistice de pe teren sau prelevarea materialului dialectal, al doilea stadiu este prezentarea, transcrierea lui, iar în final se face analiza și interpretarea corpusului de texte.

[2]. ALR și NALR, (1938 și 1942 - Sever Pop și 1987,1942, 1997, 2007 și 2014 - Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Adrian Turculeț

BDD-A32431 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)

particularități necesare interpretării fonetice este cea a anchetei directe[3]. Așadar, punctul de plecare al cercetării a fost acela de a merge pe teren în căutarea subiecților vorbitori potriviți, în scopul descoperirii culorii locale - tradiții, obiceiuri, ocupații, istorie, și, mai profund, a realităților fonetice aferente graiului vizat. Contactul direct are avantajul interacțiunii vii cu interlocutorii, detaliu generator de informații a căror densitate ar putea fi semnalată în mod incomplet în cadrul unei anchete indirecte[4].

Ceea ce se intenționează a fi subliniat este tocmai legătura subiectului vorbitor cu informatorul prin intermediul căreia informatorul primește un aport de informații complete din punct de vedere comportamental, emoțional, social, cultural, dar și psihologic al subiectului ce transmite de cele mai multe ori involuntar, adică natural, semnificații de ordin lingvistic prin intermediul discuțiilor mascate sub interesul pentru specificului local.

Legătura menționată anterior se produce în cadrul anchetei directe care s-a dovedit de-a lungul timpului a fi varianta optimă pentru a realiza un corpus de texte dialectale variate, riguros din punct de vedere științific și autentic din punct de vedere regional[5]. Modalitatea de analiză și interpretare a materialului este fie la fața locului, specialistul notează răspunsurile la chestionar sau aspectele lingvistice importante din discuțiile tematice în același timp cu producerea lor, sau ulterior înregistrării conversației pe reportofon[6]. Un aspect important al anchetei directe este acela că nu necesită mult timp comparativ cu metoda observării[7].

Pentru ca o anchetă să aibă rezultate profesionale, valide din punct de vedere științific, discuția trebuie să fie pregătită în prealabil[8], să-și urmărească scopul, mai exact, să se desfășoare în conformitate cu rigorile impuse pe de o parte de factorul teoretic și pe de alta, de cel practic. În ceea ce privește culegerea și înregistrarea materialului dialectal, discuțiile sunt fie tematice, fie libere și reprezintă doar un motiv pentru a ajunge la esența teritorială a unei limbi. Adrian Turculeț afirmă că transcrierea discuțiilor este de neînlocuit în contextul descoperirii aspectelor sintactice dintr-o anumită zonă[9]. De asemenea, reacțiile artificiale, mascate, pe care informatorul le produce, pot fi înțelese și comparate mai eficient.

Pe parcursul mai multor săptămâni petrecute pe Valea Bistriței am interacționat cu diferite categorii de subiecți vorbitori de la care am obținut răspunsuri atât pentru întrebările cu caracter general - discuții libere, cât și pentru întrebările specifice - cele directe, structurate sub forma unui chestionar.

Dificultăți

Așa cum în orice studiu lingvistic de profunzime apar impedimente, în cadrul anchetei dialectale au existat o serie de dificultăți fie de natură socială - interacțiune, fie de natură lingvistică - fonetică și lexicală în special. În ceea ce privește prima categorie, dificultățile provocate de stabilirea contactului anchetator- subiect vorbitor, au fost remarcate situații în care interlocutorii au manifestat reticență în a colabora, privind adesea cu suspiciune

3. *Ancheta directă* s-a dovedit de-a lungul timpului a fi varianta optimă pentru a realiza un corpus de texte dialectale variate, riguros din punct de vedere științific și autentic din punct de vedere regional -TDR p. 14. Modalitatea de analiză și interpretare a materialului este fie la fața locului, specialistul notează răspunsurile la chestionar sau aspectele lingvistice importante din discuțiile tematice în același timp cu producerea lor, sau ulterior înregistrării conversației pe reportofon - Ruxăndoiu, p 70.

4. *Ancheta indirectă* este metoda prin care cercetarea faptelor de limbă se face de la distanță de către specialist. Cel care aplică chestionarul este de regulă un intermediar, adesea fără cunoștințe în domeniu. Ancheta prin intermediul corespondenților favorizează întocmirea unui „material lexical bogat", însă poate dezavantaja cercetarea atunci când răspunsurile ilustrează parțial variantele lexicale specifice. (Ruxăndoiu, p 68-69). Valeriu Rusu completează descrierea anchetei indirecte menționând „inconveniente precum: dificultatea transcrierii și pierderea elementelor extralingvistice indispensabile interpretării faptelor oferite de subiect". (*Introducre,* p 29)

5 TDR, p 14

6 Ruxăndoiu, p 70

7 M. Caragiu, p 67

8 Magdalena, Vulpe, TDR, p 14.

9 A. Turculeț, p 10.

BDD-A32431 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)

propunerea de a discuta despre obiceiuri fie din considerentul că ele nu există, fie că întrevăd interese ascunse. Pe lângă această problemă ajustabilă în unele situații, am întâlnit și cazuri în care subiecții au refuzat prompt, interacțiunea fiind compromisă.

În categoria dificultăților se încadrează și situațiile în care subiecții arătau interes pentru discuție până la un punct, după care fie se plictiseau, erau distrași de o altă persoană sau se inhibau la contactul cu chestionarul. De asemenea, situația de comunicare genera ezitări și nesiguranță din partea subiectului vorbitor atunci când discuția nu avea loc în zona de confort a subiectului - în curte/în casă. Observând preferința subiecților - apetitul pentru discuțiile cât mai apropiate de casă, s-au evitat discuțiile în stradă. Alți factori perturbatori erau factorul tehnologic - radio, televizor, telefon și factorul uman -persoane care întrerupeau discuția, deviau de la subiect sau vorbeau în același timp. Se întâmpla uneori ca subiectul care intervenea în discuție să aibă și completări importante, caz în care era notat ca subiect secundar.

Rezolvarea sau mai bine spus anticiparea situațiilor problemă este așadar eliminarea factorilor perturbatori menționați anterior și stabilirea unui cadru în care subiectul vorbitor să se simtă confortabil în a răspunde la întrebări.

Date despre anchetator

Pentru ca o anchetă să aibă loc este nevoie de un timp și un cadru particular în care doi sau mai mulți indivizi numiți anchetator[10] și informator(i) să poarte o discuție pe o temă dată, condusă din aproape în aproape cu indicii, întrebări sau chestionare specializate[11]. Odată ce dialectologul este informat cu privire la particularitățile de ordin geografic ale regiunii ce urmează să-i fie studiat graiul, anchetatorul poate ajunge la informațiile particulare prin două căi, și anume observarea și ancheta dialectală. Documentarea nu trebuie să se limiteze la aspectele lingvistice, ci trebuie să cuprindă și elemente de istorie, geografie și folclor ale localității în care va desfășura munca de cercetare[12].

Pregătirea unei anchete reprezintă punctul de start în cercetarea dialectală, organizarea fiind un stadiu crucial în orice demers. Astfel, cercetătorul este nevoit să afle cât mai multe informații despre zona în care își va desfășura activitatea, pentru a putea justifica devierile lingvistice și nuanțele fonetice produse în acel spațiu. Anchetatorul trebuie așadar să cunoască specificul local, mai exact date despre geografia, istoria, economia, cultura, obiceiurile și tradițiile locale[13].

Un aspect deosebit de important pentru a identifica diferențele de finețe de la un dialect la altul, este necesitatea unui cumul de informații notate pe fișa subiectului vorbitor pe parcursul interacțiunii. Se consideră esențial ca anchetatorul să cunoască detalii despre fiecare subiect care să constituie argumente pertinente pentru motivarea apartenențelor, respectiv a abaterilor de la „normele" graiului local. Printre cele mai valoroase aspecte legate de subiectul vorbitor se numără: sexul, vârsta, educația, statutul social, proveniența, istoricul personal -dacă a avut deplasări de durată în țară sau străinătate.

Subiecți anchetați

L. Ruxăndoiu spune că este necesar un număr de minimum zece subiecți vorbitori pentru a întocmi o anchetă calitativă, deoarece un număr de subiecți redus la unu sau doi nu poate acoperi nevoile unei cercetări științifice în toată puterea cuvântului. Un singur vorbitor nu este suficient în descoperirea particularităților lingvistice ale unei regiuni, chiar și dacă se pleacă de la premisa că el este cel mai bun (L. Ruxăndoiu, p. 79) Pentru a asigura atât

[10] Valeriu Rusu atribuie anchetatorului statutul de „element esențial în măsura în care definim cercetarea ca un proces științific, conceput și dirijat de inteligența umană". (*Introducere*, p 33)
[11] TDR, p. 29.
[12] TDR, p. 13.
[13] A. Turculeț, *op. cit*, p. 11.

BDD-A32431 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)

cantitatea cât și calitatea cercetării, am selectat - ținând cont de diferite criterii utilizate de-a lungul timpului în astfel de studii - 50 de subiecți vorbitori.

Având în vedere scopul unui informator în cadrul cercetărilor dialectale, trebuie să menționăm însușirile sale dependente în special de vârstă și educație. Subiectul trebuie să dispună de inteligență nativă, să aibă dantură bună, să fie originar din localitate, să nu fi trăit o perioadă din viață în altă zonă, să nu aibă serviciu la o distanță foarte mare de casă, să aibă pronunție clară, să fie binevoitor și mai ales să înțeleagă scopul anchetei[14]. Conform specialiștilor, cei mai buni informatori sunt persoanele cu vârste între 30-65 de ani. (Matilda C. 70-71, TDR, p. 17)

Cât privește numărul subiecților care răspund într-un timp dat la un chestionar, cărțile de specialitate spun că se lucrează cu câte un informator pe rând, însă dacă intervin și alți subiecți în discuție și aduc răspunsuri valide din punct de vedere dialectal sau fonetic, răspunsurile lor pot fi consemnate[15].

Gradul de obiectivitate al informatorilor și al răspunsurilor este discutabil mai ales dacă anchetatorul nu cunoaște toate amănuntele legate de zona desfășurării cercetării și de influențele răsfrânse în virtutea verificării informațiilor primite. De acest fapt depinde și onestitatea interlocutorului și de gradul de inhibare. Se recomandă repetarea întrebărilor unde sunt suspiciuni în legătură cu veridicitatea răspunsurilor și la alți localnici. Insistența anchetatorului pentru obținerea unui anumit răspuns poate duce la „anomalii" grave în cuvântul subiectului, iritat de situația problemă. Voit sau nu, devierile de la subiect, dar și mai important, abaterile de la graiul studiat mai ales din partea informatorilor pot duce la erori grave în cercetările științifice pe teritoriul dialectal[16].

Fiecare informator trebuie să aibă o fișă[17] făcută de către anchetator pe care sunt consemnate informații privitoare la vârstă, sex, studii, ocupații, activitățile de durată în afara zonei, hobby-uri. Toate aceste informații particulare sunt deosebit de utile în demersul cercetătorului de a analiza și a identifica cauzele faptelor lingvistice din zona în care are loc ancheta. În cele ce urmează, voi face o scurtă prezentare a modalității prin care am ales subiecții vorbitori pentru ancheta făcută pe Valea Bistriței.

Având în vedere faptul că m-am născut în acea zonă, locuitorii mă cunosc și în majoritatea cazurilor mi-a fost ușor să îi abordez. Vorbind graiul lor și spunându-le că sunt din zonă au acceptat să discute chiar și cei din localitățile învecinate, pe care nu îi cunoșteam. Un prim aspect de care am ținut cont a fost acela de a avea un număr echilibrat al femeilor și bărbaților. Consider că variația diasexuală este o perspectivă bună în analiza graiului pentru a se vedea care dintre cele două părți este mai comunicativă (aici am urmărit în special gradul de conservare al graiului) și mai deschisă în a-și exprima punctul de vedere.

Vârsta este un alt criteriu pe care l-am avut în vedere la momentul interacțiunii- interlocutorii au vârste între 13 și 72 de ani, încercând să acopăr prin această diversitate posibilitatea de a vedea aspectele lingvistice în deplinătatea uzului lor atât la persoane tinere, adulte, cât și învârstă.

Studiile, educația precum și statutul social reprezintă repere care influențează de cele mai multe ori poziția subiectului vorbitor în ceea ce privește exprimarea, fie ea verbală sau nonverbală. Am observat că de cele mai multe ori persoanele cu studii superioare au un limbaj mai îngrijit fie datorită profesiei și a interacțiunii cu persoane de o educație superioară, fie datorită faptului că au petrecut timp de câțiva ani la studii în orașe. Aș aminti aici faptul că nivelul educației poate încuraja sau doar motiva diferite comportamente de exprimare mai mult sau mai puțin naturală.

[14] Ruxăndoiu, *op. cit*, p. 79, Caragiu, *op. cit.* p. 70.
[15] Vezi Caragiu, p 71
[16] TDR p 30
[17] Turculeț, p 13

BDD-A32431 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)

Pentru a facilita interacțiunea am ales să includ în cercetarea pe teren cât mai multe persoane cunoscute incluzând prieteni, vecini, rude, astfel încât acceptarea discuției și interacțiunea naturală să fie un avantaj preexistent, fără a mai fi nevoie de a obține încrederea interlocutorilor. Acest aspect a reprezentat un avantaj, sesizând mult mai multă bunăvoință comparativ cu persoanele cu care nu mai avusesem contact. Trebuie să menționez și unele excepții în care am fost privită cu suspiciune deoarece subiecții considerau că eu știu atât obiceiurile din zonă, cât și răspunsul la întrebări și că nu am de ce să cer ajutorul lor. Aceste situații au fost remediate prin explicații suplimentare, iar în cazurile în care vorbitorul se opunea tacit discuției aducând răspunsuri din afara graiului local, am renunțat la ideea păstrării discuției. La pulul opus, au existat persoane din alte localități cărora le-a plăcut discuția și care s-au oferit să mă ajute recomandându-mi și alte persoane, care, prin aceste recomandări au comunicat la fel de bine.

Puncte de anchetă

Punctele de anchetă, adică spațiile geografice unde vor avea loc acțiunile de cercetare sunt stabilite, în general, în cadrul anchetei de probă[18] în funcție de fenomenele lingvistice urmărite, de scopurile fixate, de categoriile sociale și de influențele zonale. În momentul alegerii punctelor de anchetă am ținut cont de dorința de a dezvolta cercetarea asupra graiului din comuna Borca despre care am scris în lucrarea de disertație. Am decis să lărgesc aria de cercetare și am ales localități vecine comunei Borca, ținând cont și de studiile anterioare înregistrate în atlasele lingvistice. Având în vedere faptul că m-am născut și am copilărit în zona Văii Bistriței și știu câteva date despre acest spațiu, mi-a fost ușor să mă decid și să-mi găsesc curajul de a exploata zona din punct de vedere lingvistic.

În cazul de față, anchetele au fost făcute în cinci localități, urmărindu-se în plan global variația diatopică, adică identificarea diferențelor existente de la o comunitate la alta, iar în plan particular, mai exact în fiecare dintre localități, selectarea și intervievarea unor subiecți vorbitori pe criterii de vârstă (diagenerațional), de statut social (diastratic) și în funcție de sex (diasexual).

Chestionarul

Termenul denumește acea listă de întrebări întocmită în cadrul anchetelor dialectale cu scopul cercetărilor lingvistice specifice unui teritoriu dat. Acesta depinde în primul rând de trăsăturile dominante, caracteristice spațiului ales (întrebările vor avea în centru elemente reprezentative, cunoscute de localnici pentru ca aceștia să poată răspunde fără a se gândi foarte mult) și, în al doilea rând, de scopul anchetei (analiza sintaxei, a morfologiei, a lexicului sau a foneticii)[19].

Chestionarul are un rol deosebit de important în ancheta dialectală datorită faptului că el constituie centrul de susținere al întregii anchete. În funcție de gradul de organizare, de numărul de întrebări care îl compune și de calitatea formulării lor, „instrumentul”[20] duce la descoperiri importante în domeniul dialectologiei și foneticii, însă succesul final depinde foarte mult și de corectitudinea aplicării lui.

Despre structura setului de întrebări știm că este pusă în relație cu scopul cercetării. Astfel, chestionarul își poate justifica prezența in cadrul întocmirii unei descrieri cuprinzătoare a graiurilor, în descrierea unui comportament particular limbii dintr-o zonă anume, a unei probleme dialectale, în observarea aspectelor arhaice ale unui grai, sau în analiza evoluției unui dialect prin punerea în circulație a neologismelor[21].

[18] Turculeț, p 13
[19] Turculeț, p 13
[20] Valeriu Rusu denumește chestionarul alături de sistemul de transcriere și mijloacele de înregistrare ca instrumente de lucru indispensabile în munca pe teren. (V. Rusu, p 39, *Introducere în studiul graiurilor românești*)
[21] TDR p 15

BDD-A32431 © 2020 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)

Din punctul de vedere al structurii, întrebările din chestionar pot fi directe şi indirecte[22]. Prima categorie conține elementul lingvistic urmărit („Ziceți fie-mea sau fiică-mea?"), însă dezavantajul acestui tip de întrebare este acela că îl poate influența pe informator. Există totuși posibilitatea ca răspunsul să „vină" într-un timp mai scurt decât pentru o întrebare indirectă, ceea ce reprezintă un avantaj. Cea de-a doua categoria, aceea a întrebărilor indirecte, recomandată de specialiștii în domeniu, datorită probabilității mari de a primi un răspuns spontan, neinfluențat; („La un om bătrân, cum îi ziceți?")[23].

Anchetatorul poate folosi gestica pentru a fi mai expresiv în situațiile în care nu poate găsi o explicație, sau o întrebare pentru aflarea unui răspuns. Dacă strănută, cercetătorul îl poate întreba pe informator ce a făcut și atunci răspunsurile vor fi variate (strănut, prâsnit) comparativ cu situația în care întrebarea conține deja răspunsul[24].

Cu privire la structura și conținutul întrebărilor menționăm că acestea trebuie să fie simple și clare astfel încât să nu pună în dificultate subiecții anchetați. Construcția interogativă trebuie să reflecte un singur aspect și să evite sugerarea termenului așteptat drept răspuns[25] (spunând *barabule*, sugerezi răspunsul direct și este probabil ca informatorul să nu se gândească la alt echivalent și să repete cuvântul auzit în întrebare).

Concluzia la care se ajunge în urma acestui studiu este una simplă în aparență, însă complexă în ceea ce privește metodologia cercetării pe teren. Așa cum s-a văzut, elementele principale ale anchetei dialectale sunt informatorul și subiectul vorbitor, din a căror colaborare modelată de prezența chestionarului rezultă transcrieri fonetice (realizate fie în timpul discuției, fie ulterior acesteia, pe baza înregistrărilor). Transcrierile reprezintă surse exploatabile din punct de vedere fonetic, lexical, morfologic și sintactic, esențiale pentru identificarea varietăților diatopice, diastratice, diasexuale și diageneraționale, care stau la baza oricărui grai. Complexitatea menționată anterior reiese din realizarea chestionarului, din documentarea prealabilă asupra geografiei și istoricului punctelor de anchetă, selectarea subiecților pe criterii bine stabilite, interacțiunea cu informatorii, transcrierea fonetică a discuțiilor și interpretarea propriu-zisă a faptelor de limbă.

BIBLIOGRAPHY

ALR = *Atlasul Lingvistic Român,* Editura Academiei Republicii Populare Române, Serie Nouă, Vol. I și II, 1956.

NALR - Mold. și Bucovina = *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina,* vol. I, II, de Vasile Arvinte, Stelian Dumitrăscel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, 1997.

Caragiu, *Dialectologie* = Caragiu, Matilda, *Dialectologie Română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.

Rusu, *Introducere* =*Introducere în studiul graiurilor românești,* Rusu, Valeriu, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1997.

Ruxăndoiu, *Probleme = Probleme de dialectologie română,* Ionescu- Ruxăndoiu, Liliana, Centru de multiplicare al Universității din Bucureşti, 1973.

Turculeț, *Dialectologie* = Turculeț, Adrian, *Dialectologie* românească în *Limba și Literatura română, Cursuri*, Editura Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2002.

TDR = *Tratat de dialectologie românească,* autor principal Valeriu Rusu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

[22] Caragiu p.67
[23] Catagiu, 68
[24] Turculeț, p 14
[25] Ruxăndoiu, p 74-75

BDD-A32431 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:32 UTC)